

تحلیل الگوهای رفتاری با رویکرد حضورپذیری گردشگران در فضاهای شهری (محور بالا خیابان)

زهرا امینی^۱، هادی سروری^{۲*}

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، مشهد،
۲- استادیار گروه شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد ایران.

چکیده

امروزه توجه به مفهوم فضاهای شهری و الگوهای رفتاری شهروندان و گردشگران و روشهای بهبود آن، به عنوان یکی از اولویتهای اساسی طراحان و برنامه ریزان شهری شده است. توجه به الگوهای رفتاری در شهر به عنوان بستر اساسی برای ایجاد ارتباطات اجتماعی و ارائه فضاهای کسب و کاری و در نتیجه ایجاد شهری سرزنده و حضور پذیر برای استفاده شهروندان و گردشگران، مورد اتفاق نظر عمومی نظریه پردازان شهری است. هدف از این پژوهش شناسایی شاخص ها و معیارهای طراحی الگوهای رفتاری با رویکرد حضورپذیری گردشگران که موجب رونق فضاهای کسب و کار است. بدین منظور با استفاده از روش اسنادی-کتابخانه ای به مرور نظریات و ادبیات مرتبط با سه مفهوم الگوهای رفتاری، حضورپذیری گردشگران، فضاهای شهری پرداخته شده است. نتایج این تحقیق نشان می دهد در نظر گرفتن معیارها و شاخص هایی چون... نقش بسزایی در ارتقا حضورپذیری گردشگران و شکل گیری فضاهای کسب و کاری دارد.

واژه های کلیدی: قرارگاه های رفتاری، خیابان، رفتارشناسی، محیط

۱- مقدمه

تا کنون به گردشگری از دیدگاه های مختلف و در رشته های متعدد نگاه شده است. رشته مدیریت، جغرافیا و برنامه ریزی از جمله ی این رشته ها هستند که هر کدام با بررسی های تکنیکی و یا توصیفی، اغلب سعی داشته اند به شیوه قیاسی به گردشگری نگاه کنند. اخیرا رفتار گرایان با تاثیراتی که در علوم مختلف از جمله جغرافیا داشته اند، ذهن محققان را در توسعه ی گردشگری، بیش از پیش به سمت و سوی شناخت ویژگی های فردی شهروندان سوق داده اند. الگو های رفتاری متعددی برای گردشگر تعریف شده است که از آن جمله است الگوی نیکوزیا (۱۹۶۶) و الگو های هواردشت (۱۹۶۹) و همچنین الگوی اشمول که بر مبنای انگیزه ها، تمایلات، نیاز ها و انتظارات به عنوان تعیین کننده های شخصی و اجتماعی رفتار مسافرتی تهیه شده است و یا الگوی ماتیسول و وال که در آن عوامل محیطی و جغرافیایی و ساختار های سیاسی و اقتصادی-اجتماعی و منابع و مشخصات مقصد گردشگر مدنظر قرار گرفته است (موحد ۱۳۸۶). اما در مدل های مذکور هیچ کدام به نقش فضاهای شهری در شکل دهی به فضاهای کسب و کار و حضور پذیری گردشگران اشاره نکرده است. از این رو این تحقیق به دنبال این موضوع است که چه اصول و معیارهایی در طراحی فضاهای شهری مبتنی بر الگوهای رفتاری می توان بکارگرفت تا علاوه بر حضورپذیری گردشگران منجر به توسعه اقتصادی شهرها هم شود.

یکی از مهم ترین عوامل موثری که باعث ایجاد الگو های رفتاری متفاوت در فضای شهری میشود حضور پذیری گردشگران است. به همین ترتیب بر اساس آنچه قبلا گفته شد ماهیت و چگونگی فعالیت هایی که در فضاهای شهری صورت میگیرند را می توان به طور کلی به دو عامل عمده و اساسی نسبت داد یکی عامل فرهنگی و دیگری عامل محیط (یا خصوصیات فضایی-کالبدی) لیکن نحوه و میزان تاثیر این دو بر نحوه وقوع فعالیت ها که همان رفتار ها و یا به عبارت صحیح تر الگوهای رفتاری باشد یکسان نیست. (رهنمایی ۱۳۸۶)

در یک شهر یا فضای شهری چپش مناسب رفتار ها را در کنار هم با در نظر گرفتن تنوع آن سبب مراجعات گسترده افراد با نیازهای متفاوت می شود و حضور مردم، تحرک و پویایی را در فضای شهری القا می کند که این پویایی می تواند عامل مثبتی در جهت توسعه اقتصادی شهرها و شکل گیری فضاهای کسب و کاری شود.

پژوهش حاضر با استفاده از روش اسنادی و مرور نظریات مرتبط با رفتارشناسی به دنبال پاسخ به این سوال است که چگونه می توان طراحی فضاهای شهری را با الگو های رفتاری گردشگران و شکل گیری فضاهای کسب و کار مرتبط ساخت؟

۲- پیشینه تحقیق

در یک تقسیم بندی کلی مطالعات صورت گرفته مرتبط با موضوع را می توان در دو دسته کلی تقسیم بندی کرد: دسته اول مطالعاتی که پیرامون مفاهیم اولیه الگوهای رفتاری است که نشات گرفته از فضاهای ساخته است، اما دسته دوم مطالعات مربوط به رفتار و گردشگران و تاثیری که محیط بر آن ها می گذارد؛ مهمترین تفاوت این دسته از مطالعات به روز بودن و کارآمد بودن آن هاست که می تواند منجر به توسعه های اقتصادی و شکل گیری فضاهای کسب و کاری شود.

ردیف	سال	نویسنده	نوع اثر	نام اثر	ارتباط با موضوع
۱	۱۳۸۷	دکتر سید حسین بحرینی	کتاب	تحلیل فضای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده کنندگان از فضای شهری با استفاده از عناصر متحرک، نقشه، عکس برداری و روابط انسان با محیط	ارزیابی کمی و کیفی الگوهای رفتاری استفاده کنندگان از فضای شهری با استفاده از عناصر متحرک، نقشه، عکس برداری و روابط انسان با محیط
۳	۱۹۶۷	اروین گافمن	مقاله	مطالعه رفتار در فضای عمومی	نزدیک شدن انسان ها به یکدیگر و تقویت تمایلات اجتماعی
۴	۱۹۸۷	جان لنگ	کتاب	آفرینش نظریه معماری (نقش علوم رفتاری در محیط)	دریافت آدمی از فضا، تصورات مردم از محیط به عنوان نوعی طرح واره ذهنی
۵	۱۹۸۷	یان گل	کتاب	زندگی در میان ساختمان	سه گروه فعالیت در فضای شهری (ضروری، انتخابی و اجتماعی)
۶	۲۰۱۳	یان گل برجیت سوار	کتاب	چگونه زندگی همگانی را مطالعه کنیم	روش ها، تکنیک ها و ابزارهای مطالعه زندگی در فضاهای شهری، مطالعات زندگی همگانی را معرفی می کند و قصد دارد دانش رفتار انسانی در محیط انسان ساخت را همپای دانش ساختمان سازی و سامانه های حمل و نقل ارتقا دهد.
۱۰	۱۳۹۱	دژدارودیگران	مقاله	بازشناسی مفهوم قرارگاه های رفتاری مروری بر تعاریف و ویژگی های قرارگاه رفتاری با تأکید بر مرور تحلیلی متن شوگن	بررسی انواع خصوصیات قرارگاه های رفتاری
۱۲	۲۰۱۶	Qi meng Jian kang	مقاله	Effect of sound related activities on human behaviors and acoustic comfort in urban open space	طراحی فضای شهری بر اساس فعالیت انسانها و الگوهای رفتاری در فضاهای گردشگری و نوع رفتار آنها
۱۳	۲۰۰۹	Hyungsuk choo	مقاله	The influence of the residents identify cation with a tourist pestination brand on their behavior	تاثیرات ساکنان بر روی رفتارها و مقصد های گردشگران
۱۵	۲۰۱۶	Edite alessandro inversini-roland schegg	کتاب	Information communication technologies in tourism	الگوها و رفتارهای جدید از گردشگران

۳- ادبیات پژوهش

- فضای شهری با تاکید بر خیابان

در میان انواع فضاهای شهری " خیابان " دارای اهمیت ویژه ای می باشد. از دید عملکرد گرایان ، خیابان فضای ارتباطی است که جهت دهنده ، تقسیم کننده و تقویت کننده ساختار شهر است. آنان که به ساختار محیط اهمیت می دهند راه ها را مهمترین عامل سازمان یافته در نقشه پردازی ذهنی انسان می دانند. (۱۹۶۰ لینچ) خیابان ها بیش از آنکه سازنده ساختار کالبدی شهر باشند ، بیانگر ساختار اجتماعی اقتصادی و فرهنگی جامعه می باشند. در تمامی اسکان بشر ، خیابان ها عناصری بنیادین بوده اند که در پیرامون آنها شهرها شکل گرفته اند . مردم خیابان ها را جوهر اصلی پدیده شهر می دانند . برای نشان دادن وضعیت زندگی و نوع ارتباط اجتماعی یک جامعه ، هیچ مدلی گویا تر از خیابان های شهر های آن جامعه نیست . خیابان محلی تجمع آزادانه افراد و ارتباط خودجوش و بی قید و شرط آنها با یک دیگر است . خیابان قبل از آنکه معبر باشد ، قلب جامعه مدنی است. خیابان ها نقش مهمی در ایجاد شبکه هم پیوند فضاهای باز و عمومی شهری دارند و در نتیجه هویت کلان شهری ایفا می نمایند. چنانچه جان لنگ اشاره می کند " کیفیت که از شهر برداشت می شود ، بیش از هر چیزی بستگی به کیفیت خیابان های آن دارد. (لنگ، طراحی شهری: گونه شناسی و رویه ها و طرح ها ۱۳۸۶)

- رفتار و الگوهای رفتاری

رفتار در لغت اسم مصدری است از رفتن و به معنی : (روش ، طرز حرکت و سلوک) می باشد. (معین ۱۳۷۱) و یا به معنای ۱- شیوه عمل یک جاندار در وضع یا مورد معین ۲- پاسخ فرد ، گروه یا گونه به محیط خویش ۳- روان : مجموعه پاسخ های عضلانی و غددی جانداران ۴- مجاز : مجموعه کارها و رابطه های اجتماعی یک فرد، نیز از آن یاد شده است . (صدری افشار و و دیگران ۱۳۷۵) واژه رفتار در زبان انگلیسی اسمی مشتق از مصدر (To behave) است که در فرهنگ لغت آکسفورد به معنای روش رفتار با دیگران ، منش و نحوه عملکرد آمده است. (oxford ۱۹۹۳) ساده ترین تعریفی که از رفتار می توان بیان کرد عبارتند از : رفتار یعنی عملی که از فرد سر میزند یا سخنی که بر زبان می آورد. (سیف ۱۳۹۱) رفتار منتج از برداشت ها و دیدگاه های فرد از محیط اجتماعی و مصنوع است. (آلتمن ۱۳۸۲)

الگوهای رفتاری ناشی از فرهنگ ، اعتقادات، عادات، محیط زندگی، قوانین حاکم بر جامعه و خصوصیات فردی است و هر کدام از این شاخصه ها به تنهایی یا به همراه سایر عوامل، رفتارهای متفاوت افراد را توجیه می کند. در هر حال الگوهای متفاوت رفتاری، محیط های خاص خود را برای بروز یا کنترل احتیاج دارند. (عباس زادگان ۱۳۸۴)

اقسام الگوهای رفتاری

جامعه شناسان و صاحب نظران علوم رفتاری ، الگوی رفتاری را به دسته های مختلفی تقسیم می کنند که در ادامه توضیح مختصری ارائه می شود :

الف) الگوی رفتاری زنده : اثرات شایانی را بر رفتار اشخاص می گذارند. این نوع الگوها در انتقال معیارهای کنترل نفس در شرایط وسوسه انگیز بسیار مؤثر عمل می کنند و در کنار انتقال رفتارهای مطلوب ، می تواند رفتارهای مجرمانه را نیز منتقل کند.
ب) الگوهای رفتاری شفاهی: رفتارهای شفاهی مانند فحاشی ، دروغ گویی و هرزه گری از جمله رفتارهای شفاهی هستند . (ورنر بیرهوف ۱۳۸۷)

پ) الگوی رفتاری بیرونی : مشخصات این الگوها عبارتند از : ۱- قابل مشاهده بودن ۲- فراوانی داشتن ۳- در میان اشخاص زیادی مشترک بودن ۴- نوعی محتوای اجتماعی را در بر داشتن. این رفتارها به دو دسته ی عرفی و رسمی تقسیم می شود. (وبر ۱۳۷۱)

ت) الگوهای رفتاری درونی: تنها مربوط به صورت و ظاهر نیستند بلکه به عنوان سر مشق نیز بکار می روند اشخاص تنها به شیوه ی مشابهی عمل نمی کنند بلکه به شیوه های مشابهی نیز فکر و عمل می کنند از اید رو شیوه های مشترک فکر کردن، باور کردن و احساس کردن ولو که هم شکل و تکراری باشند قابل مشاهده مستقیم نبوده و از خلال رفتار اشخاص استنباط و درک می شوند. (نیک گوهر ۱۳۸۳)

الگوهای رفتاری در فضای شهری

فضای شهری در عین دارا بودن ارزش های اجتماعی و فرهنگی جامعه، ظرف فعالیت های شهری و ضرورت های مترتب بر آن نیز محسوب میگردد. مطابق با نظر گهل (۱۹۸۷) فعالیتهای مردم را در فضاهای عمومی میتوان در سه گروه طبقه بندی کرد که هر یک به ویژگی های متفاوتی در محیط کالبدی نیاز دارند؛ فعالیتهای ضروری، فعالیتهای انتخابی و فعالیتهای اجتماعی. (یان گل ۱۹۸۷:۹)

الگوهای رفتاری در محیط

رفتار فضایی انسان، در دیدگاه طراحی شهری، مفهومی است که رابطه میان محیط ساخته شده و انسا نهایی سا کن در آن را توصیف میکند. رفتار فضایی «خوب» شاخص طراحی شهری موفق است، در حالی که رفتار فضایی «بد» میتواند شاخص ضایع شدن منابع و دلیل نارضایتی سا کنان باشد. (وایت، ۲۰۰۹:۱).

انسا نها به عنوان مظلوف در فضا در برخورد با محیط، رفتارهای مختلفی نشان میدهند؛ رفتارهایی که میتوان آنها را بر اساس رویکردهای مختلف دسته بندی کرد. بر این اساس، در نوع و نحوه انجام رفتار دو عامل بسیار مهم، تأثیرگذار هستند: محیط (اطلاعاتی که از آن به دست آورده ایم) و فرد (با تمام ویژگی های خود). در عمل پایه و اساس رفتار ما، ویژگیهای محیط و خصوصیات فردی به صورت توأم است؛ بنابراین رفتار ما برآیندی از نیازها، انگیزه ها، قابلیت محیط، ادراک، تصویر ذهنی و در نهایت معنی است که از محیط برای خود ساخته ایم (تصویر ۱) از این رو واضح است که فعالیتهای ما تحت تأثیر این عوامل (محیطی و فردی) میتواند اشکال مختلفی به خود بگیرد (پا کزاد، ۱۳۹۱) رفتار محصول محیط و تعامل این دو با یکدیگر است. عوامل فیزیکی گونا گون از جمله سرو صدا، آب و هوا و فضاهای محصور شده به طور مداوم، در انسان و حرکاتی که از وی سر می زند، تأثیر میگذارند. این حرکات و وا کنش ها رفتار نامیده میشوند (آلمن، ۱۳۸۲) آنچه در بررسی تعریف رفتار مهم میباشد، شامل عوامل (فیزیکی) در فضا وجود دارد و (غیرفیزیکی) در خصوصیات افراد وجود دارد است. در این راستا عوامل فیزیکی با بررسی مفهوم و نظریات فضای عمومی و عوامل انسانی با بررسی نظریات رفتار و الگوهای رفتاری به دست می آیند؛ بنابراین باید رفتار را شناخت تا بتوان به عوامل محیطی و فردی مؤثر در رفتار دست یافت.

نمودار ۱-۲: محیط (فضای عمومی فرد)

- حضور پذیری

مردم زمانی در فضا حاضر می شوند که کاری برای انجام دادن داشته باشند. بنابراین همیشه باید یک فضای شهری ظرفیت تجربه شدن، شکل گیری فعالیت ها و بروز رفتارها را داشته باشد. قابلیت های یک فضای شهری توسط فرد بررسی و تحلیل شده و آنچه برداشت او از محیط است. در ذهن نقش می بندد به دنبال آن فرد جهت برآورده کردن یکی از سطوح نیازهای خود به استفاده از فضا روی می آورد (لنگ ۱۳۸۸: ۹۵). بر اساس نظریه مازلو می توان سطوح این نیازها را به ترتیب چنین تعیین نمود: ۱. بقا ۲. امنیت ۳. تعلق و دوست داشتن ۴. عزت نفس و حرمت از سوی خود و دیگران ۵. خودشکوفایی. سطح اول و دوم که نیازهای اولیه انسان را مورد توجه قرار می دهد اصلی ترین نیازها هستند (پاکزاد ۱۳۸۸: ۳۳). در ارتباط با فضای شهری می توان گفت، این فضا در وهله اول باید قادر به تامین نیازهای اولیه هر فرد باشد تا بستر حضور آن ها در فضا را فراهم سازد، سپس با تامین نیازهای بعدی، حضور افراد در فضا را تقویت نماید. بنابراین اولین عامل موثر بر حضورپذیری در فضای شهری برآورده شدن نیازهای اولیه است. همچنین بر اساس دسته بندی گروه های استفاده کننده در فضا طبق شکل زیر، بسته به توان جسمی، سن و شغل حضور افراد در فضا متفاوت می شود. عوامل محیطی نیز بر این حضور اثر گذار هستند (دانش و طیبی، ۱۳۹۰). در هنگام حضور پیدا کردن در فضاهای عمومی فعالیت هایی صورت می گیرد که این فعالیت ها برای رفع نیازی می باشد، در واقع حضور پذیری در فضا های عمومی برای رفع نیازها می باشد. بعضی از این نیازها ضروری و تحت تاثیر نوع کاربری فضا می باشد مانند حضور برای خرید کردن و برخی دیگر از نیازها به کیفیت محیط بستگی دارد یعنی اینکه با توجه به کیفیت و امکانات فضا احتمال رخ دادن یا ندادن آن وجود دارد (عباسی، ۱۳۹۲: ۳). گل (۱۳۸۷) در کتاب زندگی در فضای میان ساختمان ها، فعالیت ها در یک فضای شهر را به لحاظ اجباری یا اختیاری بودن به سه دسته تقسیم نموده که عبارتند از: فعالیت های ضروری و اجباری. فعالیت های انتخابی یا گزینشی، فعالیت های اجتماعی.

- رفتار گردشگران

الگوی رفتاری گردشگران در شهر تابعی از الگوهای فضای شهری است که به عنوان جذابیت ها، خدمات شهری و ارتباطات اجتماعی تعریف می شود. رفتار گردشگران شهری در فضای شهری متجلی می شود و اگر بپذیریم که فضای شهری در پی تصمیمات فردی و جمعی انسان ها به طور آگاهانه یا غیر آگاهانه تغییر می کند، گردشگران نیز در روند فضای شهری یا تغییر آن با توجه به اهمیت و نقش آن در صنعت گردشگری نقش دارند و از این نقش در برنامه ریزی شهری نمی توان غافل شد. شاید بیشترین تاثیر گردشگران را در فضای تاریخی شهر ببینیم؛ به طوری که یکی از جاذبه های مورد توجه گردشگران فضاهای تاریخی در شهرهاست؛ فضاهایی که با توجه به بافت آن به عنوان یک چالش بزرگ در جهت توسعه شهری از آن نام برده می شود و اغلب برنامه ریزان شهری در حفظ، بازسازی و احیاء و یا توسعه آن با مشکل مواجه بوده اند. (هاشمی، ۱۳۸۶) از منظر دیگر مهمترین منابع گردشگری شهری که مدیریت اجرایی یک شهر باید در الگوی فضایی شهر و ساختار آن مورد توجه و برنامه ریزی قرار دهد، از سه بخش شکل یافته است. بخش اول این منابع همان عناصر اولیه گردشگری است که در واقع پتانسیل اصلی جذب گردشگری به شمار می آید. وجود آثار تاریخی، خیابانهای تاریخی، بوستان و فضای سبز، سینما، تئاتر، گنجینه های هنری و فرهنگی و.. بخش دوم این عناصر شامل تأسیسات اقامتی و فروشگاه ها و غیره می باشد و بخش سوم عناصر دیگری هستند که کار راهنمایی و خدمات گردشگری را انجام می دهند، مانند مدیریت فرهنگی، اطلاع رسانی و گردشگری. در ایران با توجه به اینکه در کلانشهرهای جامعه وجود آثار تاریخی و ابنیه های فرهنگی در یک توزیع فضایی خاص قرار گرفته عناصر ثانویه و سوم منابع گردشگری شهری در راستای این توزیع فضایی تنظیم باید شود. بر اساس این منابع می توان الگوی رفتاری مناسبی با ویژگی های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که تابعی از فضای گردشگری و فضای شهری است و بر حسب پدیده های اجتماعی تغییر می کند، در شهرها بوجود آورد. (هاشمی، ۱۳۸۶) کلاسون و کنج پنج مرحله رفتار را معرفی کردند ۱- انتظار یا مرحله پیش از خرید ۲- سفر به مقصد ۳- تجربه مقصد ۴- سفر بازگشت ۵- مرحله بلند مدت یادآوری خاطرات سفر

ابعاد رفتار گردشگر

می توان چار چوب مفهومی مفیدی برای مطالعه تفریح و سرگرمی گردشگران با توجه به رفتار آنها توجه داشت اهدافی که می توان برای رسیدن به رفتارها داشت معطوف به انگیزه آنها برای دستیابی هدفهایشان است. این شرایط شامل ۲ مرحله است :

مرحله اول شرایط پیش بینی و افزایش انگیزه برای نو خلق کردن است این شرایط شامل فیزیولوژی وراثت و محرک های محیطی می باشد

مرحله دوم متغیر های مداخله گر در طول رفتار است که مستمر به شرایط پیشین است (cooper ۱۹۸۱).

روش ها و تکنیک های ردیابی گردشگران

بر اساس بررسی ادبیات، در بر داشت زیر روش برای ردیابی رفتار گردشگری زمانی- مکانی می توان به مشاهده، تکنیک های بودجه زمان-فضا مانند پرسشنامه، مصاحبه، خود برای رفتار زمانی در مناطق شهری پی برد. اجرای خاطرات، نقشه فضایی، تکنیک های ردیابی مبتنی بر ویدئو، زمان بندی سیستم، تلفن های همراه و GPS... همه این ها جزو مزایای تکنیک گردشگری به حساب می آید. مشاهده، مصاحبه پرسشنامه و اجرا خاطرات خود، اولین تکنیک های مورد استفاده برای ردیابی تحرک توریستی در مکان های شهری بودند. روش یا تکنیک های بودجه-فضا-زمان به اصطلاح که به طور سیستماتیک ضبط جنبش فرد در طول یک دوره معین می باشد. (Lenka Kellner and Roman Egger ۲۰۱۶)

۴- نظریات

نظریه ی میدان لوین

این نظریه که پیرو مکتب گشتالت می باشد رفتار را تابعی از فضاهای زندگی می داند و بیان می دارد که رفتار تابع محیط ادراک شده است نه محیط عینی (مرتضوی ۱۳۸۰)

نظریه ویلیام وایت

ویلیام وایت در کتاب "زندگی اجتماعی فضای شهری کوچک" معتقد است هنوز در شهرها مکانهایی سالم و مورد علاقه ی مردم یافت می شوند. مکانهایی که موجب شادی مردم می شوند اما نمی توان همچون شهر سازان مدرن عوامل موفقیت یک شهر را دستورالعملی واحد برای سایر شهرها فرض کرد. از نظر او بسیاری از تلاشهای برنامه ریزان و طراحان شهری به بهانه ایجاد فضای مطلوب، معطوف به کاهش ازدحام و تمرکززدایی است در حالی که خود معتقد است آنچه مردم در شهرها نیاز دارند فضایی مملو از جمعیت و حیاط است که باعث سرزندگی فضاهای عمومی به ویژه خیابان های آن می شود. مشاهدات دقیق تجربی وایت از پژوهش ۱۶ ساله ی او در مورد رفتار مردم در خیابانهای نیویورک نشانگر آن است که مردم تمایل زیادی به بودن در جمع و اجتماع دارند و می گوید: « آن چه بیش از هر چیز مردم را به خود جذب می کند، سایر مردم اند» (معینی، ۱۳۹۰). لذا محیط های طراحی شده از سوی طراحان شهری باید جاذب نیروی مردمی و واجد شرایط ایجاد تعاملات مثبت باشد.

کتاب کارکرد اجتماعی فضا اثر ویلیام اچ. وایت (۱۹۸۸-۱۹۸۰) دلالت بر جالبیت و تازگی خاصی با توجه به نحوه استفاده مردم از فضاهای عمومی دارد. وایت با استفاده از مطالعات فتوگرافیک تعدادی از فضاهای باز نیویورک، متذکر شد که به نظر می رسد بسیاری از این گونه فضاها کمتر مورد استفاده قرار گرفته اند و ظاهراً برای توجیه سطح بنای فوق العاده تخصیص داده شده به سازندگان به عنوان بخشی از مقررات منطقه بندی تشویقی شهر، شکست خورده اند. اثر وایت که در ابتدا با عنوان "زندگی اجتماعی فضاهای کوچک شهری" در سال ۱۹۸۰ منشر شد. در سال ۱۹۸۸ با نام "شهر: مکاشفه مجدد مرکز" و به عنوان کتابی قابل توجه تر و مهم تر در سال ۱۹۸۸ تجدید چاپ گردید. هنگامی که مکانی شلوغ و پر ازدحام است، مردم بیش از آن که جایی بنشینند که اکثراً خواهان آنجا هستند، محلی مستقر می شوند که می توانند در آنجا بنشینند. سپس، برخی قسمت ها همزمان با مابقی بخش ها که استفاده آنها ادامه می یابد، تخلیه می شوند. همچنین وی دریافت که اکثر فضاها، زیرمکان های تعریف شده ی خوبی را که (اغلب در پیرامون لبه

ها) ترجیح می دهند و قرار های ملاقات خود را در آنها می گذارند، شامل می گردد. وایت بیان می کند که فضاهای اجتماعی تر معمولا خصوصیات زیر را دارند:

مکانی خوب، ترجیحا در جوار مسیری شلوغ و حائز هر دو نفوذ پذیری فیزیکی و بصری خیابان ها بخشی از فضای اجتماعی می گردند. حصار کشی حول فضا نسبت به خیابان باعث انزوا و کاهش کاربرد آن می شود. وجود سطح یا حداکثر سطح بندی کردن توسط سنگ فرش (فضاهای بطور قابل ملاحظه بالا یا پایین این سطح، کمتر مورد استفاده قرار می گرفتند) . مکان هایی برای نشستن - هم متصل و جدا ناپذیر از مابقی حجم (مانند پله، دیوارهای کوتاه) و هم روشن و واضح (مانند نیمکت ها ، صندلی ها و...) نشیمن گاه های متحرک که امکان گزینش و ارتباط شخصیت ها را فراهم می آورد. عوامل کم اهمیت تر، نفوذ آفتاب، زیبایی شناسی فضا (امر مهم ، نحوه استفاده مردم از فضا بود) و شکل و اندازه فضاها را در بر می گرفت.

۵- جمع بندی و ارائه چارچوب نظری

در این بخش به بیان الگو های رفتاری، حضور پذیری، گردشگری و فضای شهری پرداخته شده است. و این امکان را برای خوانندگان فراهم آورده است تا آنها را مورد مطالعه و مقایسه قرار دهند. رفتار و الگو های رفتاری جز مهم ترین کلید واژه های مورد اهمیت در این پژوهش است که به اختصار در بالا تعریف شده است. در این بخش بعد از بررسی و مرور ادبیات نظری پژوهش در آخر به چارچوب نظری پژوهش رسیده که در جدول ( ) قابل مشاهده است.

جدول ۱: چارچوب نظری

گروه معیارها	معیار	زیر معیار	شاخص	ماخذ
عملکردی	تنوع در فضا	ترکیب بندی فضاها با توجه به رفتار و فعالیت	<ul style="list-style-type: none"> میزان زیاد ترکیب فعالیت های اجباری و اختیاری ایجاد تنوع زیاد در کاربریها به نحوی که جاذب گروه های مختلف اجتماعی باشد 	<ul style="list-style-type: none"> جیکوبز ۱۳۸۶ الکساندر ۱۳۸۷ یان گل ۱۳۸۷
			<ul style="list-style-type: none"> افزایش فرصت ملاقات و فعالیت های روزانه در فضای عمومی پراکندن کاربریهای متنوع پرهیز از استقرار کاربری هایی در بدنه که نقاط خاموش و غیر فعال به وجود می آورند 	
	همه شمول بودن	فعالیت ها برای گروه های سنی و جنسی مختلف	<ul style="list-style-type: none"> میزان قابلیت بالفعل و بالقوه فضا برای انجام فعالیتها طبقه بندی فضاهای جمعی و همگانی بر اساس سن و جنس فضاهای مکث و درنگ قابلیت دیدن و شنیدن قابلیت پرسه زنی رفتار های انسانی در محیط شهری بر اساس جنبه های روانی، اجتماعی یا فیزیکی 	<ul style="list-style-type: none"> تیبالدز، ۱۳۸۷ یان گل ۱۳۸۷ آلتمن ۱۳۸۲
			<ul style="list-style-type: none"> افزایش فعالیت های جاذب شبانه افزایش تعاملات اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> الکساندر ۱۳۸۷ وایت ۱۹۹۸
	امنیت در فضا	رویت پذیری	<ul style="list-style-type: none"> افزایش روشنایی در فضا های همگانی حذف فضا های غیر قابل رویت 	<ul style="list-style-type: none"> هالپرین ۱۹۷۲
فیزیکی ساختاری	ترکیب بندی و تنوع پذیری فضا ها با توجه به رفتار	<ul style="list-style-type: none"> دسترسی فیزیکی افزایش نقاط حرکت و مکث ، سازمان فضایی، مکان های تجمع 	<ul style="list-style-type: none"> امین لطیفی، سجاد زاده ۱۳۹۴ 	

<p>امین لطیفی، سجاد زاده ۱۳۹۴ شکویی و موحدا ۱۳۸۱ پاکزاد ۱۳۸۴</p>	<ul style="list-style-type: none"> پرهیز از آرایش یکنواخت مبلمان شهری در طول مسیر چیدمان فعالیت ایجاد امکان برای فعالیت معرکه گیران و دستفروشان پیشبینی عرصه هایی برای مراسم و فعالیتهای ویژه ایجاد فضاهایی برای مکث، نشست و تماشا تداوم کاربریهای بدنه به داخل مسیر پیاده راه 	<p>ترکیبی از فعالیت ها</p>	<p>فعالیت</p>	
<p>پاکزاد ۱۳۸۴</p>	<ul style="list-style-type: none"> توجه به جزئیات متنوع و قابل ادراک برای ناظر در نماها حفظ و تقویت شاخصهای کالبدی و یادآور خاطرات جمعی استفاده از مصالح متنوع در عین وحدت بکارگیری فرم های متنوع با ریتم های متنوع در جداره هماهنگی روشنایی مسیر با روشنایی بدنه ها 	<p>ادراک، بدنه، تصویر ذهنی</p>	<p>تنوع در طول مسیر</p>	
<p>پاکزاد ۱۳۸۴</p>	<ul style="list-style-type: none"> پرهیز از بکارگیری مبلمان صلب، جاگیر و غیرقابل جابجایی ایجاد المان ها، آبنما ها، تجهیزات و وسایل تزینی در فضا ایجاد تمهیداتی برای نصب آسان سایهبانها و سایر عناصر الحاقی در مواقع لزوم احتراز از به هم ریختن یکدستی فضا توسط درختان و پوشش گیاهی افزایش تنوع در کف پوش و مبلمان شهری 	<p>در مبلمان و عناصر الحاقی</p>	<p>سرزندگی فضا</p>	<p>کالبد</p>
<p>پاکزاد ۱۳۸۴</p>	<ul style="list-style-type: none"> پرهیز از بکارگیری مصالحی چون آسفالت و بتن در جا پرهیز از اختلاف سطح و شکستن و خرد کردن کف پرهیز از باغچه ها و آبنماهای بزرگ در کف استفاده از میلان شهری و تجهیزات شهری در محور و پیاده رو ها 	<p>در کف</p>	<p>سرزندگی فضا</p>	
<p>پاکزاد ۱۳۸۴</p>	<ul style="list-style-type: none"> پرهیز از استقرار بناهای درشت دانه و صلب در همجواری مسیر توجه به سکانسهای قبل و بعد هر سکانس در طرح کالبدی آن سکانس در راستای ایجاد وحدت 	<p>در بدنه</p>		
<p>برتن ۱۳۹۰ فرج زاده اصل ۱۳۸۴</p>	<ul style="list-style-type: none"> استفاده از بلوک کوتاه استفاده از عناصر شاخص بلند مرتبه فضاهای سبز و تفریحی عاری از هر گونه آلودگی 	<p>توجه به فرم شکل اندازه معابر و فضای شهری</p>	<p>تقویت فضا های خوانا و سرزنده برای گردشگران</p>	
<p>فرج زاده اصل ۱۳۸۴</p>	<ul style="list-style-type: none"> شاخص کردن فضاهای شهری جاذب 	<p>اهمیت به نشانه در فضا های شهری</p>	<p>فضاهای باز (حضور پذیری)</p>	
<p>امین لطیفی، سجاد زاده ۱۳۹۴ کاظمی محمد ۱۳۸۰</p>	<ul style="list-style-type: none"> افزایش گروه های متنوع در مراسم های خاص افزایش امنیت در طول شبانه روز افزایش و حفظ خاطرات جمعی در مراسم آئینی مذهبی تنوع زمانی در ساعات مختلف شبانه روز حفظ گروه های اجتماعی متفاوت (شهروندان، گردشگران) ایجاد عرصه همگانی جاذب در طول محور 	<p>تقویت حضور افراد (تعاملات اجتماعی)</p>	<p>الگو رفتاری</p>	<p>همگانی</p>

۶- نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات

نتیجه حاکی بر آن است که محدوده مطالعاتی واقع در منطقه مرکزی در حوزه مرکزی شهر مشهد که از شمال به خیابان توحید، از جنوب چهار راه شهدا، از شرق به حر عاملی و از غرب به خیابان ... محدود می شود به سبب تخریب هایی که در درون محدوده صورت گرفته و همچنین گشودگی های بی استفاده ای که وجود دارد باعث از بین رفتن پیوستگی و امنیت برای ساکنین شده است. از سویی سرزندگی و حضور پذیری در فضاهای درون بافت و تنوع در این بافت دچار مشکلات زیادی شده و از سوی دیگر چالشی به تبع بزرگتر و معنایی ضمنی تر را برای ساکنینش و گردشگران ایجاد کرده است. کمبود مبلمان و فضاهای گذران اوقات فراغت از یک سو و ناخوانایی فضایی از سوی دیگر چالش تصورات ذهنی ناقص را دامن زده.

با توجه به تمامی تحلیل های انجام گرفته می توان اذعان داشت محور بالا خیابان در راستای معیارهای همه شمول بودن، فضاهای خوانا، حضور پذیری، تنوع در مسیر و... طراحی شده است. این محور در زمینه های مختلف فضای عمومی محور بسیار ضعیف بوده ولی با توجه به طراحی های صورت گرفته میزان حضور افراد و شور و هیجان آنها نیز بیشتر شده است. این امر بیشتر ناشی از وجود کاربری های متنوع، وجود رنگ ها به واسطه کاربری ها و مشاغل و همچنین خدمات فرهنگی هنری و قرار گاه های رفتاری جدید در این محور و چندان شده است. اجزای عمومی و افقی که همان بناها و کفپوش ها در محور می باشد، تا حد زیادی به دور از اصول قابل استاندارد و قابل درک برای ساکنان و گردشگران می باشد. لذا این امر کیفیت ادراکی و در همین راستا تصویر ذهنی آنان را مختل کرده و بدان آسیب رسانیده است. کمبود مبلمان شهری و نبود تسهیلات مناسب برای ساکنین و گردشگران از دیگر ضعف های محوری باشد. لازم به ذکر است که پیشنهاد ها با توجه به نقش محوری به عنوان یک فضای شهری سرزنده، در جهت افزایش تعاملات اجتماعی گردشگران، ایجاد حس تعلق بیشتر به فضا جهت افزایش سرزندگی و امنیت و حفاظت از فضاها، ارتقا و بهبود کیفیات فضایی، تقویت رفتارهای اجتماعی و اختیاری کاربران، حذف رفتارهای ناهنجار، افزایش حضور پذیری گردشگران، و رونق فضاهای کسب و کار ارایه شده است.

- تاکید بر ارزش فرهنگی مذهبی (مساجد) به عنوان عنصر شاخص در فضا
- تاکید بر ورودی مجتمع های تجاری به عنوان عنصری فعال و زنده
- تاکید و بازبایی فضای باز میدان شهدا به عنوان فضایی برای برگزاری مراسم ائینی و ملی حفظ و تقویت عناصر واجد ارزش های نمادین و مفهومی
- تقویت نقش مذهبی و اجتماعی محور در راستای برقراری حیات اجتماعی (حیات بخشی به فضا)
- خاطره انگیزی در فضا
- تاکید بر فضای باز میدان شهدا به عنوان فضایی برای برگزاری مراسم ائینی و ملی
- هویت بخشی به فضا
- تعریف فضاهای همگانی برای بروز رفتار های اختیاری مذهبی، تفریحی و فرهنگی و
- تجهیز میدان شهدا برای مکث و توقف برای دیدن، استراحت و تفریح و برگزاری مراسم های خاص
- تجهیز محور شیرازی برای حرکت دسته های عزاداری و مراسم های خاص
- تجهیز کردن محور پیاده رو ها ی خیابان شیرازی و به سمت حرم مطهر
- افزودن کاربری های فرا محله ای و جاذب گردشگران همچون مراکز اقامتی - توریستی، فضاهای تفریحی فراغتی به منظور ارتقای رونق اقتصادی
- طراحی بدنه با توجه به الگوهای تاریخی موجود مانند باغ نادری
- تسهیل حضور انسان در فضا به خصوص گردشگران
- تعریف و ایجاد قرارگاه های رفتاری جدید با توجه به الگوهای رفتاری

کنفرانس ملی الگوهای نوین در مدیریت و کسب و کار (بارویکرد حمایت از کارآفرینان ملی)

SID

Archive of SID

کنفرانس ملی الگوهای نوین در مدیریت و کسب و کار (بارویکرد حمایت از کارآفرینان ملی)

SID

Archive of SID

منابع

- رهنمایی محمد تقی، روش شناسی مطالعات منظر شهری در گردشگری ۱۳۹۳
- آلتمن، ایروین. ۱۳۸۲. محیط و رفتار اجتماعی-خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- باقری، علی. ۱۳۸۴. نقش فرهنگ در تحول دین و دولت مسلمانان. تهران: مرکز نشر بین الملل.
- بحرینی، حسین. ۱۳۸۵. تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده کنندگان و ضوابطی برای طراحی. تهران: دانشگاه تهران، موسسه انتشارات و چاپ.
- ۱۳۸۷. تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده کنندگان و ضوابطی برای طراحی. تهران: دانشگاه تهران.
- پاکزاد، جهان‌شاه. ۱۳۸۵. مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری. تهران: انتشارات شهیدی.
- تکمیل همایون، ناصر. ۱۳۸۵. تاریخ اجتماعی و فرهنگی تهران. تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی.
- تیبالدز، فرانسیس. ۱۳۸۳. شهرسازی شهروندگرا. با ترجمه محمد احمدی نژاد. تهران: نشر خاک.
- دهخدا، علی اکبر. ۱۳۴۲. لغت نامه دهخدا. تهران: چاپ دانشگاه تهران.
- رستم زاده، یاور، و دیگران. پاییز ۸۹. "روش های ارزیابی رفتارهای شهروندی در فضاهای شهری در رویکرد فراتحلیل." مجله علوم و تکنولوژی محیط زیست شماره سوم.
- سیف، علی اکبر. ۱۳۹۱. تغییر رفتار و رفتار درمانی نظریه ها و روش ها. چاپ شانزدهم. تهران: نشر دوران.
- عباس زادگان، مصطفی. ۱۳۸۴. "ابعاد اجتماعی- روانشناختی فضاهای شهری." مجله بین المللی علوم مهندسی.
- فضائلی، مرضیه. ۱۳۹۲. طراحی شهری خیابانها، الگوها و نظریه ها. تهران: نشر سروش.
- کریر، راب. ۱۳۷۵. فضای شهری. با ترجمه خسرو هاشمی نژاد. تهران: موسسه انتشارات جهاد دانشگاهی.
- کونن، بروس. ۱۳۸۴. مبانی جامعه شناسی. با ترجمه خسرو شاهی نژاد. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- گروتز، یورگ کورت. ۱۳۷۵. زیباشناختی در معماری. با ترجمه جهان‌شاه پاکزاد. تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- گل، یان. ۱۳۹۲. شهر انسانی. با ترجمه علی غفاری. تهران: موسسه علم معمار.
- گلرخ، شمین. ۱۳۹۱. قرارگاه رفتاری واحدی برای تحلیل محیط. انتشارات آرمانشهر.
- گلکار، کوروش. ۱۳۷۸. کندوکاوی در طراحی فضای شهری. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، وزارت مسکن و شهرسازی..
- لنگ، جان. ۱۳۸۲. آفرینش نظریه معماری. با ترجمه محمود عینی فر. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۳۸۱. آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- ۱۳۸۸. آفرینش نظریه معماری نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. با ترجمه علیرضا عینی فر. تهران: دانشگاه تهران.
- ۱۳۸۶. طراحی شهری: گونه شناسی و رویه ها و طرح ها. با ترجمه حسین بحرینی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

- مدنی پور، علی. ۱۳۷۹. طراحی فضای شهری. با ترجمه فرهاد مرتضایی. تهران: انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری.
- ۱۳۸۷. فضاهای عمومی و خصوصی شهر. با ترجمه فرشاد نوریان. تهران: شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری.
- ۱۳۸۴. فضاهای عمومی و خصوصی شهر. با ترجمه فرهاد مرتضایی. تهران: انتشارات شرکت پردازش.
- مطلبی، قاسم. ۱۳۸۰. "روان شناسی محیطی، دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری." نشریه هنرهای زیبا ۵۲-۶۷.
- معین، محمد. ۱۳۷۱. فرهنگ فارسی معین. تهران: نشر امیرکبیر.
- مهدی زاده، حسین. ۱۳۸۲. "تقلید از الگوها." نشریه معرفت ۶۹.
- ۲۹. تحلیل فضای گردشگری بر اساس الگو رفتاری و ادراک محیطی (حمید رضا وارثی، مسعود تقوایی، لیلا سلطانی ۱۳۹۰)
- ۳۰. تحلیل الگوهای رفتاری اطلاع یابی (دکتر محسن نوکاریزی، دکتر محمدرضا داور پناه: کتابداری و اطلاع رسانی جلد ۹ شماره ۲)
- ۳۰. تحلیل بر فضای شهری مردم گرا رابطه ی آن با رفتار شهروندی (آمنه بختیار نصر آبادی، حسن علی بختیار، احمد بختیار نصر آبادی سال ۱۳۸۹)
- ۳۱. روش های ارزیابی رفتار های شهروندی در فضای شهری در رویکرد فرا تحلیل (باور رستم زاده، منصور یگانه، سید مجید نادری ۱۳۸۹)
- ۳۲. کیفیت محیطی موثر بر قرار گاه رفتاری در فضاهای سبز. باز محلی (معصومه سر بندی فراهانی، مصطفی بهزاد فر، ۱۳۹۳)
- ۳۳. نقش پیاده مداری بر بهبود هویت رفتاری شهروندان در فضای شهر اسلامی (پرویز اکبری، البرز داوودی ۱۳۹۴)

۱. Effect of sound-related activities on human behaviours and acoustic comfort in urban open spaces (Qi Meng, Jian Kang: ۲۰۱۶)

۲. Spatial and Temporal Patterns Behaviour of Tourist (cooper ۱۹۸۱)

۳. Tracking Tourist Spatial-Temporal Behavior in Urban Places, A Methodological Overview and GPS Case Study (Lenka Kellner and Roman Egger ۲۰۱۶)

۴. Positive Behavior Support for Individuals with Behavior Challenges (Meme Hieneman ۲۰۱۵).

۵. TOURISTS AND RESIDENTS USE OF A SHOPPING SPACE (David J. Snepenger, Leann Murphy, Ryan O'Connell, Eric Gregg ۲۰۰۳)